

SLOVENSKÉ STAROŽITNOSTI

*Ze zápisů dr. Gustava Reusza
sděluje Božena Němcová*

STAROŽITNOSTI V GEMERU

Gemer

Jedno z nejstarších a nejkrásnějších měst na Slovensku jest Gemer (maď. *Gömör*); s jedné strany přiléhají k němu samé vrchy vinnou lozou a stromovím porostlé a s druhé strany rozprostírá se úrodná rozsáhlá rovina, již řeka Slaná (*Sajó*) protéká. — Nyní zde ovšem většina Maďarů bydlí, ale patrno, že tomu vždy tak nebylo; dokazují to stará jména vrchů, polí, řek a dědin, jež značí, že tato místa již v předmaďarské době Slovany osídlena byla. — Co jméno Gemer značí, nevím, staří Hronci jmenují ho i *Hímer*. Na malém vrchu nad městem nalézalo se kdysi „castrum *Gumur*“.

Na východní straně od Gemeru mezi vinicemi byl nalezen *pokroucený zlatý drát* 3 dukáty těžký a pak as 40 liber bronzů, ježto židům do rukou padly. Mimo to střepy z popelnic rozličně pokreslených.

Dražice (maď. *Perjésse*)

Dražice je dědina v ratkovském okrese v Gemerské stolici a leží mezi Padarovci a Záhorami, od Rimavské Soboty as dvě hodiny zdálí. — Nyní tam bydlí čistí Maďaři. Chotár jest takměř kolkolem vršitý, dubinou porostlý. — V tamějším *háji*, když jistý sedlák dubový kořen vyvažoval, přišel na skalinu, stolu podobnou, a tam našel bronzových starožitností za kolik liber. — Chodil s tím k židům, domnívaje se, že to zlato, že mu ale mnoho za

to nedávali, ledakomus to prodal, a tak se část dostala do rukou dra Tomášíka v Chyžném, který to opět přátelům porozdával.

Tyto starožitnosti skládají se nejvíce z rozličných okras bronzových, pěkně dělaných, z perel a drátů všelijak zkroucených, dva kousky i ve způsobu květin, z plíšků větších menších a výše třiceti kusů nějakého nástroje též z bronzu, o němž se posud neví, k čemu by byl sloužil. — Starožitnosti tyto se nalézají dílem u důstojného pána Tomášíka v Chyžném, dílem u L. Reusza, faráře ve Velké Revúci. —

Šivetice

Dědina v Gemerské stolici ležící, čistě slovenská. Na východní straně, blíže katolického kostelíčka zcela okrouhle stavěného, který stojí v *háji*, nalézá se mnoho střepů z popelnic, na nichž posud ozdoby viděti jest. — Mimo jiné maličkosti našel tu před několika lety katolický farář *bronzový hrot z oštěpu*. V čas povstání Maďarů nastrčil si jej na topůrko, a náhodou byla mu ulomena špice.

Plešivec

Městečko Plešivec (maď. Pelsőc, něm. Pleisnitz) leží v Gemerské stolici, v slanském údolí, celé plešivými skalnatými vrchy otočeno, mezi nimiž vrch *Plešivský* vyniká. Obyvatelé jsou čistí Maďari. V jednom diplomu Bely IV. od r. 1242 vzpomíná se *Plesuch* (Plesucz). Tenkráté náležel hraběti Boršovi. Potom jej obdrželi Bebekovci a měli v držení až do roku 1565. Vystavěli hrad na rovině, jehož zbořeniny posud viděti. Rozdílňý od toho

je *Zámček plešivský*, který prý stál na Plešivském vrchu, jak pověst lidu praví; dějepis o něm mlčí. Odtudto se vydobily *dva bronzové těžké celty*; jeden menší jednoduchý, druhý pokreslený čárkami.

Drienčany

Drienčany (maď. Derencsény) leží v ratkovském okrsku, v balogském (slov. blahském) údolí při potoku Blahu. Staré Drienčany více na rovině stávaly, nyní leží u paty vrchu *Bankovo* zvaného. Otočeny jsou Budikovany¹, Meleghegyem, Pápčou, Hrušovem, Lukovišti a j. Od Soboty i od Ratkové 3 hodiny vzdálí. Obyvatelé jsou Slováci. Drienčanský *háj* jest vrch vápenitý, skalnatý, na východ ležící. Od severu na jih hřbet jeho rozložitý podobný je *baradlu*. Na obou koncích je vidět ústí jeskyň. — Na severním konci jsou kolmé hlubočiny, kdež se voda sbírá a jiným koncem vytéká, — tak zvané *trativody*. V jeho chotáru se dva hrady nalézaly; jeden byl prý od husitů v 15. století vystavěn na lukách níže dědiny. L. 1451 král Matyáš vůdce českého Valgatu v hradu tom obklíčil, a zahativše poníže potok Blah, obležence vytopili. — Pro starobylost však znamenitější jsou náspy huňadovské a starý zámek při *háji*, blíže dědiny ležící, *Drienok* zvaný. — V náspech huňadovských se našel železný meč. V Drienku se našly: mosazná jakási hruška jako od šavle, bronzová hruška způsobu podobného, dvě zbraně jakés bronzové, rhombičný kámen vykřesaný.

¹ *Bankovo* a *Budkov* pamatují mne na dva vrchy u Balažovských Ďarmot, *Mankovo* a *Budkov*. Poslednější jmenuje lid také *vrch Gerecký* (Görög, Srb řeckého vyznání). Také *Krušovo* je nablízku.

Španie Pole

Španie Pole (maď. Ispánymező, t. j. županské pole) leží v Gemerské stolici blíže Ratkové, as jednu a půl míle od Rimavské Soboty, mezi Rybníkem, Brusníkem, Chválovou a Gesticou. Malá to chatrná dědina v hornatém kraji. Celý chotár záleží z vápenné půdy a za sucha sotva několik pramenů se tam nalézá. V čas plůšti ale dělávají se tam dvě jezera. — Na cestě k Brusníku vedoucí nalézá se železná ruda. — Mezi okolními vršky, majícími svá jména nejvíce od stromoví, jímž obrostlé jsou, jako Cetrina, Lipina, Bukovina, vyniká nade všecky a svou homolovitou formou se odznáčuje *Vinný vršok*; zdvihá se as 500' nad dolinou a vrchol jeho jest křovím zarostlý a kamenitý. K němu přiléhá na východní straně vršek mnohem nižší, krásným lesem porostlý, od lidu *Háj* zvaný. Pod Hájem je *Španie Pole*. Na celé té východní straně, po vršku dolů, po polích i cestách viděti je plno rozmrvených kousků popelnic rozličné tloušťky a velikosti. Na mnohých je viděti okrasy. Na též straně, dílem na samém vrchu, dílem po stranách, nalézají se propadiska, jaminy, větší menší, a někde u velikém počtu, zemí zasypané; gazdové praví, že si v nich ne jeden vůl nohu zlámal. Při vyšetřování těchto propadisk se našlo, že ony vesměs kolmo do hlubiny sahaly. Každá taková jáma je oblá, 5 až do 7' hluboká, nahoře 1½' široká, naspodku se ale rozšiřuje až do dvou loket šířky. Stěny jsou vesměs hlinou vymaštěné a vyhlazené. Naspodku se obyčejně popel nalézá a v popeli, jakž tamější obyvatelé dosvědčují, *bronzové* a *zlaté* šperky, přezky, kotoučky, prstence a j., což se obyčejně židům za laciný peníz prodává.

Když se vše pováží, poloha vrchu, *Háje*, rozdrcené střepy popelnic a starožitnosti v jamách nalézané, nemůže se jinak mysliti, než že tu kdysi pohanské obětiště

a pohřebiště bylo. Snad jméno *Španie* (= spaní) *Pole* ukazuje spíše na místo, kde se k věčnému spánku ukládali, než na pole županské, jak si to Maďaři vykládají (?).

Pokoradza

Pokoradza (maď. Felső Pokoragy) leží v Gemerské stolici, a je Vyšná a Nižná Pokoradza, či jak ji také zovou, Pokoradz. Na konci hřebene, který dolinu blahskou (maď. balogskou) od rimavské dělí a kde se již do roviny níží, leží Pokoradza, od Rimavské Soboty as hodinu vzdálená. Nablízku dědina Zahorany. S jedné strany je vidět do úrodných rovin a v pozadí se rozprostírají lesy, skaliny a pustiny. Skaliny jsou písečné a mnoho tu starých lomů na kámen; i mramor se místy vydobývá. — Dědina je majetná, obydlena čistými Slováky. — Zdali slovo Pokoradza od *pokory* pochází čili jiný kořen má, nemohu rozlušťovati, že ale maďarského původu není, to jisto, poněvadž v maďarčině významu nemá.

V chotáru pokoradzském je vršek *Háj* zvaný. Podobá se velmi Háji nad Španiem Polem; vrch ten jest rolnatý, bučinou otočený, na vrcholu plochý, odkud jest utěšený výhled. V tomto Háji se nejen nesčíslný počet střepů, ale i celé popelnice vydobývají, a krom toho dle slov mého otce, jenž tu sám kopati dával, rozličné bronzové skvosty, píky, kopí, náčiní na koně a stříbrné peníze se nalézají. Že tam starožitnosti se vydobývají, jest tak známo, že mnozí na to zřetel obracují, jen bohužel více ze ziskuchtivosti, takže nejvíce vše vniveč přichází, co se tam vykopává. — Dle slov mého otce každá popelnice, která se tam našla, kamenem do homole vykřesaným přikryta byla. Vypravoval mi (r. 1843) takto: „Asi před třiceti lety byl jsem na Pokoradzi a na své oči viděl jsem

tam kameny, které více méně ze země vyčnívaly; když zem se odházela, bylo viděti kameny do podoby homole hrubě vytesané, s loket zšíří i zdělí. Pod každým tím kamenem, pod vrstvou země as na 8" ležící, našla se popelnice. Popelnice ty byly velmi baňaté, dvouuché, s velkými otvory, zevnitř černé s okrasami rozličnými; udělané byly z hrubozrnné hlíny, as na čtvrt palce tloušťky. V každé byl popel a jeden peníz. Peníze, které se v popelnicích i vůkol nich v zemi nalézají, jsou veskrze z dobrého stříbra, $\frac{3}{4}$ lotu těžké. Na jedné straně sedí muž nahý na koni, ruce drží vzhůru zdvižené, a okolo něho jsou hvězdy, měsíc a rozličné znaky; na druhé straně je hlava, břečtanem otočena. Na některých i písmeny viděti Δ . O . aneb Π Η Ι .“²

Můj otec našel při jedné popelnici i zbroj jakousi, podobnou helebardě.

Mimo to našlo se tam mnoho bronzových věcí, jak jsem již podotkl, také ostruha z bronzu a sekerka železná na způsob fokoše, která se našla nedaleko *Gerke*. Tato dědina leží nedaleko *Pokoradze* a okolo ní též mnoho rozmrvených popelnic se nalézá, jakož i při *Bažovu*, blízkém to letohradu. Čára, kde se střepy ty zhusta nalézají, táhne se až výše dědiny ke starým lomům.

Tisovec

Tisovec (maď. Tiszólc, něm. Teisholz) je městečko v Gemerské stolici. Leží v hluboké dolině mezi vysokými porostlými vrchy; bezpochyby má jmeno od *tisu*, kterého tam v dávných časech mnoho rostlo, nyní je ale

² Těchto peněz má uniatský inspektor na muráňské dolině pan Benkar 12 kusů.

vzácný. — Na západní straně nad samým městem je krásný, velmi vysoký vrch *Hradová* zvaný a tam, praví lid, že stával kdysi hrad „kňahni Mangy“, která tam přebývala a v pokrevnosti byla s vladařem hradu muránského. Lid posud říká nahoře „Na hradovišti“ a věří, že pod Hradovou veliké poklady leží. — Na západním konci vrchu strmí do výše jednotlivá skála (vápencová), majíc zcela podobu ohromné kulaté věže; přístup na vrch je velmi příkrý a jen s jedné strany možný. — Mimo pověsti lidu neví se o tomto hradišti nic. Matěj Šulek, učený kněz tisoivský, ve svém rukopise takto poznamenal: „L. 1800 někteří po drahých pokladech bažící Tisovčané s velkou pilností hledali ukryté poklady pod Hradovou. Nenašli zlata ani stříbra, ale vykopali popelnici římskou neobyčejné velikosti; rozmrzeni nad zklamáním naděje rozbili ji. V těch místech se ale vždy mnoho střepů nalézá.“ — Na jiném místě takto mluví: „L. 1803 nalezla se celá zachovalá popelnice při velké skále u tisoivské papírny, což je zjevným důkazem, že za starých časů zde mezi těmi vrchy za příčinou *baníctva* takový národ se zdržoval, jehož obyčejem bylo mrtvých svých na takovýto způsob pohřbívati.“ — Takto kněz Šulek.

Že by do těchto nepřístupných hor Římané se byli kdys prodrali, zde sídla svá založili a hornictvím se zabývali, o tom historie mlčí; naopak máme důkazy, že se tu hornictví od pradávných časů provozovalo, a sice od Slovanů, praobyvatelů. Podnes slují staré pece *slovanské pece*. Pochybujeme tedy také, že by ty nalezené popelnice římské byly, jak se učený kněz Matěj Šulek domnívá. Také nám divno, že odvozuje jméno řeky *Rimavy* od latinského slova *rimare*, kdežto v celé rimavské dolině jména vrchů, dolů, potoků a údolí čistě slovanského původu jsou, na př. Tisovec, Hradová, Suché doly, Zbojiská, Voňaca, Klék, Zlámance, Diel, Čeremošná, Lán,

Kýčera, Kysová, Bánovo, Zvadlivá, Remeta, Bukov diel, Havránkova, Huolková, Rzavo, Čicounovo, Korimovo, Strieborná, Mašna, Kučalak, Obadovo očko a mnohá jiná.

Kamenný oltář v Gemerské stolici

Blízko vysokého vrchu *Viepra* (viepr, viepor, vepř) nalézá se skalina mající podobu oltáře. Okolní lid nazývá ji *Oltárno*. Dle Korabinského je též takový kamenný oltář u Sabinova v Šarišské stolici, v lese, kde se obyčejně *majáles* (májovky) slaví.

MALOHONTSKÁ STOLICE

Vyšný a Nižný Skalník a Maginhrad

Tyto dvě dědiny leží v Malém Hontě při Rimavě. Otočeny jsou Příbojem, Zalužany, Rimavskou Baní, Kraskovem, Zahorany, Teriakovci, Vrbovci a Hrachovem. — Obyvatelé jsou Slováci.

Nižný Skalník (maď. Alsó Szkálnok) jest od Rimavské Soboty míli vzdálen. Jmeno svoje obdržely obě dědiny nejspíše, jak to i Bartholomeides dosvědčuje, od skalných lomů, jež tam oddávna se nalézají. Na východ totiž se vypínají vrchy, z nichž vydobývá se pískovec, který se nejen k stavbám, ale i k pracím sochařským potřebuje.

Vyšný Skalník leží od Nižného severně a za ním je *Příboj*, malá dědina při potůčku *Rojavě*. Nad Příbojem je utěšený okrouhlý vršek *Háj* zvaný, jehož plocha patrně znaky trojúhlu má. Tam se množství rozmrvených střepů z popelnic neobyčejné tloušťky nalézá. Když tam lámali jednou skálu, přišli na místa, která byla jako peciny vyhořelá, a v nich kusy těhel (měkkých cihel).

Mezi Nižným a Vyšným Skalníkem přetéká potůček Rojava louku *Kaplinka* zvanou, kde se popelnice a bronzové nářadí našlo.

Nad Vyšným Skalníkem strmí vrch *Pliešovo*, na němž i po němž všude střepy z popelnic se nalézají, taktéž na vrchu nad Nižným Skalníkem, *Vargovka* zvaném, a výše Vargovky v lomech kamenných našly se celé popelnice. — Níže Nižného Skalníka je vrch as 42' vysoký, a to je *Maginhrad*³. Maginhrad je dopola okrouhlý, navrchu plochý a vidět ještě znaky, že tam kdys nějaké stavení stálo, ale nevelké. — Povídá se, že prý ten hrad husité vystavěli a jméno svého vůdce *Macína* mu dali, a král Matyáš že jej zrušil. — Též na Maginhradu se mnoho popelnic nalézá. —

Nad Pliešovem je vrch vysoký *Strážnica*, odkud je utěšený výhled do celé krajiny. Dále na sever vypínají se vrchy *Čachovice*; na jednom z nich prý stával čachovický zámek. Nad Rimavskou Baní strmí vrch *Sinec*.

Když se vše to rozváží, není pochybnosti, že toto okolí kdysi velmi znamenité bylo a že tu obětiště i pohřebiště pohanských Slovanů býti musilo. — Co se týče historie Maginhradu, spočívá též jen na pouhé pověsti lidu. — Bylo by přáti, aby okolí to prozkoumal, kdo v oboru tom zkušén. —

STOLICE ZVOLEŇSKÁ

Baláže

Baláže jsou as hodiny cesty od Zvoleňské Ľupči vzdáleny. V hornatém tom, množstvím pramenů protékaném kraji našli na jednom vrchu tamější cikáni náhodou zre-

³ Srov. Kňahňa *Manga* na Hradové u Tisovce.

zovatělý kotel, plný bronzových věcí. Mezi těmito byla kytice stočená z drátu bronzového, elastického, as $1\frac{1}{4}$ palce širokého, potom neelastické kusy, jež vyhlížely jako písmeno T. Tyto šperky, dráty, růže podobny jsou bronzovým věcem, jež se i jinde po Slovensku nalézají. Věci ty v kotli nalezené odevzdány byly panu Fr. Kubinimu. —

K těmto zápiskám pana Reusza připojuji opis *Hrádku hornolehotského*, který jsem sama před dvěma lety navštívila.

Horní Lehota je vesnice ve Zvoleňské stolici as $1\frac{1}{2}$ míle od Brezna vzdálená; stranou od silnice, která vede hronským údolím od Bystřice k Breznu, leží v malé dolině pod hořou, t. j. horou *Babou*, obklíčena samými vrchy a vysokými horami. Severovýchodně vypíná Baba svou holou hlavu, za ní k severu ční do oblak vysoký *Ďumbier 6240'* a od *Ďumbiera* k západu táhne se řada vysokých hor, vrchol přes vrchol, *Magura 2578'*, *Čertová*, *Peklo*, *Králův laz*, na němž král *Matyáš*, miláček to lidu slovenského, rád medvědy a kance lovíval, a j. K jihu jsou menší vrchy, mající jména od druhů stromů, jímž ponejvíce porostlé jsou, aneb od podoby, ku př. *Okošená*, *Chvatimech*, *Javorina*, *Dúbrava*, *Brezová* a j. Hned při Horní Lehotě je *Brezová*, která se táhne až k samému Hronu, kde strmo dolů padá; s té strany je nejvíc zarostlá, a ačkoliv rozličným stromovým, přece každý, kdo vidí nahoře ty silné krásné břízy stát, v sličném jich rostu, jak celé hoře světlejšího rázu dodávají, přisvědčí, že jí to jméno jen přísluší. Proti *Brezové* je *Chvatimech*, *Javorina* a dole mezi nimi úzké údolí, jež protéká Hron. Pod samou *Brezovou* u Hronu je železná huť, kde se dělají šíny a plechy. Při dílně vzrůstá nová dědina, již pojmenovali dle vrchu *Brezová*.

Na západ je nízká návršina, dílem zoraná, dílem pažitěm porostlá, a za návrším leží *Dolní Lehota*. Mezi těma

dvěma dědinami, na mezi při rozcestí, viděti kámen as na čtvrt lokte nad zem vynikající, mechem porostlý; pod tím kamenem prý leží Prdimucha, který býval *vlkodlakem*. Když po smrti, pochován jsa na hřbitov, z hrobu vstával a pokoje nedával, vykopali ho vesničané, hlavu sryli rejčem, položili mezi nohy, srdce probili osikovým kůlem a tam k rozcestí na mez pochovali, kde se posud říká „Prdimuchův hrob“. Musel by to být hodný chlap, kdo by tamtudy v noci šel; toho prý by to tak pomátlo, že by se na jednom místě do rána motal, a přece domů netrefil, navzdor že dědina před očima. — Pod samou hořou Babou vidět při sobě tři vrchy, jež svou homolovitou formou patrně od ostatních se liší. Prostřední z těch tří nazývá okolní lid *Hrádek*, má jej v jakési vážnosti a rozličné báje si o něm vypravuje. — Hostitel můj, ctihodný pan farář J. Ch. K., povídal mi jen to, že je pro starožitnosti zajímavý. — Poněvadž mne vše, co jsem v tamějších krajinách viděla, velice zajímalo, umínila jsem si jíti na Hrádek a pan Ch. K. slíbil ochotně mne doprovoditi.

Jednoho rána, když jsme viděli, že nemá *Baba kápku*⁴ a hory že jsou jasné, vybrali jsme se na Hrádek. Starý Blažo, soused lehoťanský, šel s námi. Jdouce dědinou, upozornil mne Blažo na jedno z posledních stavení řka, že je to nejstarší v dědině a že v něm straší (máce). Je už velmi chatrné, dřevěné a se všech stran podepřené, aby nespadlo. Vskutku ve světnici toho stavení slyšeti v jisté doby divný jakýs hukot a hřmot, který jako by z podzemí vycházel. Nevyzkoumalo se posud, co by to bylo, nejspíše nějaká dutina neb pramen v zemi na těchto místech. Obyvatelům to již zevšednělo; více se báli, když před několika lety stará nájemnice, kopajíc jámu v svět-

⁴ Jako u nás o Sněžce: Nemá čepec, nebude pršet.

nici pod ložem na brambory, aby jí nezmrzly, vykopala lidské hnáty neobyčejné velikosti, jako z obra prý. Z dědiny vyšli jsme na zorané dílem, dílem křovím a mlázím porostlé návrší. Chudé ženy a děti sbíraly tam trnky, z nichž se mocná kořalka pálí. Z návrší toho vešli jsme do lesa a lesem jdouce sešli jsme hlubokým hvozdem do nízkého údolíčka k potůčku *Riavka* zvanému, pod samý Hrádek. Potůček ten se žene od Baby dolů pod Hrádek, děle jej od západního vrchu, pak dále údolím na lehotský mlýn, od mlýnu k Lehotě a dále k Brezové, kde u železné huti do Hronu padá. Pod Hrádkem odděluje se od toho potůčku malý pramen a o dva kroky dále pod protějším od Hrádku vrchem náhle mizí. Toto mizení pramenů pod vrchy jmenují trativody a takových trativodů je v tamějších horách mnoho. O některých pramenech, které se tratí, nevědí, zdali a kde opět ze země vyvěrají, ale o mnohých to již vyzkoumáno. Znameníta je v tom ohledu říčka Bystrá; ta se temení na Ďumbieru, pod Babou se tratí a dvě hodiny cesty as, u vesnice Valaské, mezi Breznem a Lehotou, ze země vyvěrá tak mocně, že hned nedaleko mlýn žene a šumným proudem do blízkého Hronu se valí, kterému takové teploty přidává, že na kus ještě od přítoku jejího i v největší zimě otevřen zůstává, kdežto nahoře i dole zamrzlo je.

Z úzkého toho údolíčka stoupá se již pomalu lesem strmou cestou nahoru k Hrádku, až se přijde na přehybinu, která je mezi východním vrchem (*Okošená*) a Hrádkem. Z přehybiny té je vidět Hrádek co zvláštní okrouhlou homoli, nahoře plochou; přehybina je odpola zorána, odpola porostlá pažitem, jímž se vine dolů malý pramének, u paty Hrádku se vyprýštující. Po zorané i trávnaté půdě viděti plno střepů z popelnic, některé neobyčejné tloušťky, některé s okrasami, i bez okras. Z přehybiny od strany východní je na Hrádek nejvolnější

přístup, také tu není zarostlý, a zdá se, jako by se po třech tarasech nahoru vstupovalo. Hrádek je z těch tří vrchů nejnižší, nahoře plochý; od západního vrchu dělí jej potůček Riavka, na východ, kudy jsme přišli, je přehybina, kterou je spojen s vrchem na východ ležícím; na sever vypíná se vysoká hoľa Baba; na jih otvírá se výhled do nízké dolinky, kde vidět lehotský mlýn, na kostelíček, který nejvýše v dědině stojí, na Brezovou a okolní menší vrchy. Na sever padá Hrádek strmě dolů a ohromné žulové skaliska z něho vystupují; na nich pnou se do výše mohutné buky a smrky, zakotvené jsouce v jejich rozpuklinách. Jako síť svalstva opíná mocné jich kořání stěny skalisk. S té strany byla prý kdys brána a šance. —

„Eh, jaký to pekný výhľad, samá horvať (horstvo)!“ zvolal Blažo, když jsme na vrch vystoupili, máchna valaškou okolo hlavy, potom ale hned šel naklást hranici, by rozdělal oheň, neboť Slovák bez ohně dlouho být nemůže. Když hranice vzplanula, sedl na kámen a začal pipu nácipávat, my šli s panem Ch. K. po vrchu se podívat. — Prostranství na vrchu je velké a trochu prohlubené; na severní straně jako by někdy byly náspy bývaly a na východní straně široká cesta dolů vedla. Staří povídají prý i o studni a bráně, ale nyní žádné památky toho. Vrch je celý zarostlý, nejvíce bukem, dubem, smrkem; slunce sotva skrze hustě spletené koruny proniknouti může. Prst je velmi tučná a rostlinstvo neobyčejně bujné. Mnoho tu leží setlelých kmenů, porostlých mechem a břečtanem. Pravil mi pan Ch., jak mu otec jeho vypravoval a jak nám i Blažo dosvědčoval, že tam rostly švestkové stromy i ribez, a starší ještě lidé povídají, že tam byla zahrada. To i pan Ch. pamatuje, že za jeho pacholetských let lehotské dívky každou sobotu jarního času na Hrádek *pro piera* (kytice) si chodily (v neděli sobě za oplecká a svým hochům darem za klobouk, jak tam

způsob). Rostly prý tam krásné ľalije, fialy, cyprusy a takové květiny, kterých jinde nevidět; Blažo dosvědčoval, že děvčata jen na Hrádek pro kytice si chodily.

Tam na vrchu také všude střepy z popelnic se nalézají, ne však tak zhusta jako doleji pod vrchem na přehybině. Pan Ch. K., jakož i jeho pan otec na mnoha místech kopati dali, ale ničehož nenalezli; sedlák ale jeden náhodou, vykopáváje pařez na vrchu Hrádku, celou úplně zachovalou popelnici našel. Na to pan Ch. nyní zřetel obrací, posud však ani tam kopání očekávaného výsledku nemělo. Chtivost po zlatě také nejednoho již zavedla hledat tam pokladů. Povídá se, že prý jednou před velikou nocí valach pod Hrádkem ovce pásł. Tu prý se najednou otevře před ním skála a ovce mu tam všechny vběhly. Pečliv o ně, aby mu tam nezahynuly, pustí se za nimi do otvoru, ale tu viděl prý jizby ověšené drahou zbrojí a plné skříně zlata a stříbra. Třesa se na celém těle spěchal, by ovce vyhnal, ničehož se ani nedotkna; sotva byl venku, skála s třeskotem za ním se zavřela, div mu prý paty neurazila. Báje ta zavdala příčinu k víře, že tam poklady leží, a že jich hledají. Ale mimo staré věci od železa, klíče, kusy zbroje, svícny nenašlo se ničeho.

Obešedše vrch vrátili jsme se umdleni k Blažovi, který seděl u plápolající hranice, že by se byl mohl nad ní vůl upéci. Sedli jsme k němu do trávy a on nám začal rozprávět o rozličných věcech, také o Hrádku. Za dávných, dávných prý časů přebývali na Hrádku *obrini*. Když se v těch krajinách lidé osazovali a lesy kolčovati počínali, také pod Hrádek přišli, lesy kolčovali a na vykolčených místech orati začali. Tehdáž prý obrín, co na Hrádku bydlel, jedinou dceru (*samoduočku*) měl, a ta vyjdouc si jednou na procházku, orající ty lidi pod Hrádkem našla. Neviděvši nikdy cos podobného, nemálo se podivila; nemeškajíc sebrala jednoho *rataje* (oráče) i s pluhem a vol-

kami do *ruba* (plátěné sukně) a nesla tatíkovi, chtíc zvěděti, co by to bylo. „Ľaľa tato, jaké to červíky nás podrývajú!“ zvolala vstupujíc do světlice. Jak prý starý obrín to viděl, zasmál se dceři řka: „Len ty ích zaněš ta, moja dcéra; kdě ryjú, tam na léto chlebík budě ruost!“ Mladá obrínka tedy zanesla rataje bez všelikého ublížení na vyrobenisko a pomáhala jim napotom sama lesy kolčovať. Tak byla prý mocná, že jedle a smrky jako konopí vytrhovala a do hlubin metala.⁵ Potom prý ti obři byli zahnáni od psohlavců. Také se povídá, že na Hrádku, když Tataři do země vtrhli, jedna paní bydlela a tu že Lopejané či Predajníci (obyvatelé dvou dědin v okolí) ve svých pálenicích (uhlíři) v hoľách (horách) před Tatary ukryli. Za to že dostali svobodu tam *salašom stávat* (na Hrádku totiž že jen oni smějí pásti svoje stáda a salaš si udělat). Hrádek prý nejspíš Tataři zrútili.

Že bylo na Hrádku někdy pohanské pohřebiště, lze se domýšleti dle nalezených pozůstatků popelnic, byl-li však obydlen a od koho, těžko říci, an není historických pramenů. Tradice lidu ale dlouho ještě mu budou dodávat báječného lesku, a i pro zkoumatele starožitností je zajímavý.

Znamenitou sbírku slovanských starožitností na Slovensku nalezených mají pánové Radvanští z Radvanic ve svém zámku v Radvani blíž Báňské Bystřice.

Těž pan profesor Zipser v Báňské Bystřici má podobnou sbírku starožitností, z níž mnohé museum cizozemské již obohatil. Zvláště vzácné jsou prý starožitnosti nalezené na hoře Sitně u Šťávnice, kde prý stával kdysi chrám Svatovítův. Tam prý se našly peníze z časů Svatopluka a Mojzíra (?) a velmi vzácný a drahý meč.

⁵ V Poutníku od 1847 Zápisky cestujícího po Slovensku, str. 75. Vrch Obřany pod Hostýnem a pověst podobná o obřích.

V Novohradské stolici znám je co sběratel starožitností baron Balassa, pán na Modrém Kameně (maď. Kékkő). Jmenovitě má znamenitou sbírku popelnic, nejvíce v sousedních dědinách v Hontu okolo Pribelců, Prikleku a v poblížkém okolí nalezených. — Slyšela jsem sama od lidu v ěarmotském okolí povídati, že tam u Pribelců stojí na vršku kostelíček starý a nedaleko že je zase vršíček a pod ním potok a do toho potoka že se ten vršek sesypává (půda tam písčítá). Že jsou v něm staré hrnce zahrabány, ty že také padají do potoka a že je v nich popel a peníze a rozličné věci, ale že prý již do toho nic není. Tedy se to zahází, rozbije aneb do vody padati nechává. Snad si toho pan baron všimnul. — Ten ale zasílá znamenitější věci do museum pešťanského.

Záhodno bylo by podobných sbírek privátních si všimati a znamenitější věci v nich okresliti neb popsati.

STAROŽITNÉ PAMÁTKY V PODHOŘÍ BUKU V STOLICI BORŠÓDSKÉ

Stará Huta

Když se vystoupí na *Avas*, vrch to nad Miškovcem, stoličným městem v Boršódské stolici, strmící, viděti na skupení krásných vrchů podhoří Buku (maď. Bükkhegyalja), odvětví to *Mater*, které se táhne od Tapolce (Teplice) k Diósgyőru (Diošďer) mezi Miškovcem a Apátfalvou k Harsányi, kde se potom náhle do rovni Slané (Sajó) a Tisy sklání. Nejvyšší jeho hřeben táhne se od Teplic k Diósgyőru a tu jsou vrchy, ač nepřesahují 1200 a 1500', velmi strmé, těžko dostupné a hustým lesem zarostlé. — Mezi nimi čnějí nahé skaliny s hlubokými rozpuklinami a mezi vrchy hluboké kotliny travou porostlé a úzké dlouhé údoliny s potůčky.

V tomto pohoří nalézá se mnoho starožitných památek, jmenovitě v okolí *Staré Huty*. Překvapilo mne velmi, když jsem tamtudy r. 1850 chodil a v Staré Hutě, uprostřed Maďarů, Slováky našel, kteří v tmavém Buku skrytě žijíce věrni zůstávají řeči a mravům svým. — Stará Huta leží hluboko v Buku; když se tam jde z Miškovce, jde se hodinu cesty pod nízkými vrchy révou porostlými, za těmito přijde se do utěšeného lesa, potom do údolí *Tatarárok* zvaného. Údolí toto jest pusté, malým potokem kříž na kříž rozervané. Na pravém boku táhnou se několik sáhů vysoké skaliny, v nichž vidět malé jeskyně a rozpukliny; nad nimi je les, s druhé strany strmina lesem porostlá. Uprostřed táhne se údolí z počátku široké, ale čím dále tím více se úží, až tvoří prosmyk, jímž sotva jeden vůz by projel. — Skaliska na pravém boku vystupují až do 100 sáhů výše. — Tím prosmykem přijde se opět do úzkého dlouhého údolí a do dědiny Stará Huta zvané, která se po jedné straně údolí as půl hodiny do délky táhne. Potůček podél ní tekoucí sotva jeden kámen (mlýn o jednom kamenu) hnáti může. Okolo dědiny je celé skupení vrchů; hned za ní je vrch Bučina zvaný, pak Repisko, Poľana, Žabica a nejvyšší hřeben mezi ústím Tataráka a Starou Hutou jsou Velké šance a Malé šance. O těchto posledních chci něco více pověditi. — Od Staré Huty když se stoupá cestou jihovýchodně vzhůru skrze bučinu, přijde se as třicet sáhů zvýši na prostranství, ježto lid zove Velké šance. Prostranství toto tvoří trojuhelník, mající as hodinu cesty v obvodu. Na východ šanců je údolí Tatarárok, na západ Stará Huta, polohu k severu se táhnoucí zovou *Pod hroby* a tu pod ní jest hřbitov a na jih je malá dolinka. Země na celém tom prostranství je černá, tučná, dílem zoraná, dílem pastva; malé křovinaté háje jsou po ní roztroušeny jako kytice a tu a tam stojí několik stromů. — Malé šance leží výše

Velkých, k jihu, podobají se polooblým, několik sáhů širokým náspům a zarostlé jsou bukem. Mezi Malými a Velkými šancemi leží ona malá dolinka, do níž se svah obou Šanců snižuje; — dolinka ta je uprostřed velmi prohlubena, tvoříc kotlinu, která 30' délky, 15' šířky a 15' hloubky má. Kolem toho kotlíku jsou as na sáh vysoké a na dva tři sáhy široké náspy. Vnitřek kotle je zorán. Okolí Šanců je hustým lesem zarostlé, ale vnitřní prostrannost jen zřídka kde. Po celé té prostrannosti, vyjmouc lesy, je vidět po zemi roztroušené střepy z popelnic; někdy jsou kusy zšíří dlaně i víc. Viděti na nich ještě okrasy; nejvíce jich je na poloze řečené *Pod hroby*. Tam se následující věci našly: 1. bronzový drát, svinutý do kola; 2. kus bronzu, zdá se, že od něčeho odlomený; 3. bronzový celt, uvnitř dutý, velmi těžký; 4. opět kus bronzu od něčeho ulomený; 5. bronzový nůž 2' dlouhý, šířka čepele má uprostřed 2 $\frac{1}{2}$ " , rukověť též není dlouhá; 6. popelnice z bílé hlíny 2' vysoká, vydutá část má též 2' v objemu; 7. bronzový kus v podobě podkovy a obroučka z bronzu.

Také peníze se našly. Jeden drobný peníz měděný, na jehož jedné straně viděti vlčici s hlavou svěšenou a pod ní při cecách leží dvě nahé děti (Romulus a Remus). Nad nimi jsou dvě hvězdy. Pod čarou na penízi jsou neznáčné již písmeny, jak se zdá S. N. K. E. Na spodní straně je hlava šišákem přikrytá a pod ní zřetelně psáno: V. R. B. S., a neznatelně: ROMa. Jiný peníz pochází z dob císaře Domiciána. Je měděný, velikosti tolaru. Na jedné straně viděti lva s velkou hřívou a okřiveným chvostem, an v tlamě krátký nese kyj; na druhé straně hlavu, břechtanem otočenou, a okolo ní následující čtení: IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. COS. XIII. CEN. P.ER: P. I.

To vše našlo se nejvíce „Pod hroby“ a chová se v archivu evangelické školy v Miškovci.

Mimo to našli tu 500 kusů peněz najednou, blízko prohlubně oné dolinky mezi Šancemi. Peníze ty jsou z velmi čistého stříbra a jako vyduté s jedné strany (brak-
teáty?). Na jedné straně viděti hlavu, na druhé koně, jemuž od hlavy jako by paprsky šly; nad ním je měsíc a hvězdy. Peníze ty se prodávaly po 25—30 groších v. č. — Náhodou se mi také ještě jeden dostal, který posud mám.

Gazda, u něhož jsem v Staré Hútě byl, povídal mi, že byl na Šancích nalezen zlatý prsten, který se skládal ze tří obrůček, vespolek skroucených; onen sedlák, co ho našel, dostal zaň v Miškovci 60 zl. str.; od koho, nemohl jsem se dopít. Dále mi vypravoval, že se na Šancích často *hrnčoky* vykopávají, ale že bývají roztřepány; také peníze, ale po jednom dvou kusech jen; povídal, že ono tam všelicos bude skryto, ale že nikdo neví kde. R. 1853 se tam našlo opět bronzových věcí 5 $\frac{1}{2}$ libry, ale dostaly se do rukou miškoveckým židům, kteří bůhví kam jich zanesli. Byla mezi tím i zlatá obroučka. — Bohužel že nikoho není, kdo by se té věci náležitě ujal k prospěchu národnímu.

Kdo by na Šancích kdy byl přebýval, neví se; mezi obyvateli koluje následující pověst: Za dávných časů prý dva králové mezi sebou vojnu vedli. Jeden z nich v ústí Tatarároku ležel a druhého, na Šancích ohraženého, zahubiti hodlal. Myslí, že mu to těžko nebude, an na Šancích jen psota a bída vládla, kdežto oni dosti stravy i obilí měli. Avšak této psotě na Šancích panující pomáhal jeden tátoš (kůň báječný okřídlený). Ten přivlékl z řeky Slané (Šajavy) „ozrutnou“ rybu, a když poslové z nepřátelského tábora přijíti měli vyjednávat o vzdání se, rozsekali rybu na drobné kusy, do beček (sudů) nasypali písku a navrch jen trochu obilí, co by se zakryl. Poslové viděvše to množství masa a plné bečky obilí, kde se byli jen psoty nadáli, vrátili se nazpět. Byl konec vojny, neboť se bál

nepřítel, že by sám do psoty padl, než by ti na Šancích všecku tu zásobu snědli.

Nejlepší úrodnost chotáru starohutského je v Šancích, jmenovitě v prohlubni oné dolinky mezi Šancemi, neboť je prst všude černá a sypká. Odkud tamější obyvatelé přišli a kdy se tam usadili, neví se. Já se vyptával nejstarších lidí, každý mi odpověděl: „My od pameti sveta tu prebývame; naši pradědove a pradědov otcove vždy tu prebývali.“ — Nářečí jejich nesrovnává se s žádným na Slovensku zcela; nejspíše ještě podobá se turčanskému a trenčanskému. Hutnictvo se tu ovšem od prastarých časů provozovalo a možná, že ač nyní okolo Staré Huty železa není, přece někdy zde se dobývalo, jako doposud v nedalekém Diósgyőru, nač i jmeno *Stará Huta* ukazuje. Možná i to, že nynější obyvatelé potomkové jsou pozůstalých tu husitů. Než nalézané starobylé památky, celé i rozbité popelnice, důkazem jsou, že tu kdysi jiný ještě národ vládl, mocný a důmyslný. Nerád jsem se loučil s obyvateli Staré Huty a zajímavým okolím Šanců; výhled jest s nich utěšený. Na jih a západ porostlé vrchy, Bučina, Repisko, Žabica, s množstvím malých čistin (polí uprostřed lesa) a dolinek, na východ Miškovec, hernádské pobřeží, Tokajský vrch a rovina Potiská. Na sever dióšděrské vrchy a miškovské chlomy! Krásný to pohled! — Škoda, že mně okolnosti nedovolily déle tam pobýti, snad bych mohl zajímavější zprávy podati; tak ale podávám jen poukázky; snad si jich všimne, kdo k takovému badání i schopnosti i času má.

Okolí maloďurské v Buku

Malý Ďur (Jur, Jiří, Kisgyőr) jest velkými a skalnatými vrchy k Buku přilehajícími zavřen. Řetěz vrchů těch táhne se od Mater po Jager a Miškovec a vysokost jeho

až do 1500' nad moře vystupuje. — Kdyby pro nic jiného, je chotár maloďurský pamětihodný již proto, že se v něm sedm starých hradů nalézá, a sice: *Leányvár* (Děvín), *Halomvár* (Chlumní hrad), *Hársasvár*, *Majorvár*, *Alsó-* a *Felsőkecskevár* a *Somvár*. Dědina Malý Ďur leží v úzké dolině a domky rozestaveny jsou skoro po samých skalnách; počítá se jich do 320. Obyvatelstva je as 1200 — 1400 Maďarů. Jsou-li čistého původu a zdali tam vůbec dříve Maďaři bývali, pochybno, když slyší člověk jména rodin, dědin, vrchů, lesů, studánek; a sama výřečnost lidu neukazuje na čistý maďarský původ. Vyslovují *l* na konci jako *u*, místo *jól* řekne *jóu*; *e* široce vyslovují jako *ä*, *rét* jako *rät*, místo *vegy* — *vägy*, jako Slováci okolo Revúce v Gemeru zkädě, kläk, mäso a pod. Jména obyvatelů: Hes, Kováč, Pop, Györgyi, Kún, Demeter, Liptai, Fejér (bílý), Szívós, Barsi, Szolnok, Veres (červený), Vysoký, Török, Patak, Szabó, Tollos, Bihar, Oros, Cegléd a j. Orosovci jsou katolíci, ostatní všickni vyznání helvetského.

Jména vrchů a lesů ve směru severovýchodním k Děvínu jsou: Vajlakatag (vrch a dolina), Sáros Vajlakatag (cesta na Děvín vedoucí); výše Gerec (Gerec, Görög jmenují Maďaři i Srba) a Hársas (lesy; v posledním hrad téhož jména). Jihovýchodně od Ďura k Latoru jsou vrchy Valjagallya a Klägagallya a mezi nimi doliny Somos a Ivánka; vrch nad Ivánkou zove se (maď.) Ivánkagallya, to jest Ivanovy konáry, ratolesti. Dále jsou lesy Tistany (od stromu tisu), Békeny, Čupreť, *Orbán-Gomoca* (srov. *Obrúbanec* v Gemerské stolici, vrch), *Pusztafalu* (ukazuje na zpustlou vesnici, je ale les), *Vazka-Pulápa* (les i dědina; srov. Vajsková ve Zvolensku), *Udúsek*, *Cigányfertő*, *Remetevölgy*, *Agyagos* (lesy). — Studnička, do níž Maloďurčané pro vodu chodí, an vody k pití nablízku nemají, je $\frac{1}{2}$ hod. cesty vzdálí a nazývá se *Sövénykút* (Ševeňa =

studnička, či Živěna?). V okolí malodurském ukazuje se posud místo, kde stával kostelíček od husitů prý vystavený. V nynějším kostele je starý zvon, jež má z toho kostela. Jsou na něm staré gotické písmeny vyryty. — Z toho všeho patrno, že Maďari nejsou praobyvatelé tamějšího okolí; — než ohlídněme se na okolní hrady. —

Leányvár (to jest: Dívčín hrad čili Děvín) leží v chotáru malodurském, asi půl druhé hodiny vzdálí, jihozápadně. — Od vysokého vrchu, *Kömazsatető* zvaného, odvětjuje se vysočina na východ běžící a tam se do roviny sklánějící. Na této vysočině zdaleka viděti *Dívčí hrad*. Strana oné vysočiny k východu obrácená jmenuje se *Görömböjská* (pod ní dědina slovenská téhož jména), západní strana zove se *Cseh völgy* (*Dolina česká*) a strana k jihu obrácená *Lencsés* (lencse je čočka, šošovice). Z Miškovce vede cesta na Děvín podle potoka *Hejová* k Tapolci (Teplici). Potok ten je odtok pramene, který se v Teplici velmi silně ze země vyřínuje, skoro pod samou strmou vápennou skalou, a přes Csabu, kde velký mlýn žene, do Šlané teče. — Nad Teplicí vyjde se hned mezi vrchy a vápencové skály a pustou, ale romantickou krajinou se přijde na Děvín. Nevidíš tu ani kouska zdi a překvapí tě Děvín svou formou. Skládá se z ohradí venkovského, náspů a vnitřního zvýšeného prostoru, tak zvaného hradu. Forma náspů i ohradí jest podlouhlý kruh, skoro elipsa, a jde směrem od západu k východu po hřbetu vysočiny dolů. Na západ je nejvyšší bod, k východu se níží a tu jsou hradba i náspy otevřeny. Zevnější hradba může v obvodu míti 340 sáhů, hloubky as 3 sáhy a šířky 9 sáhů a jest jen nasypána, jakož i vnitřní náspy. Prostora mezi nimi obnáší as 25—30 sáhů do šířky a je dubinou porostlá. Vchod do náspů je též od východu jako u ohradí venkovského a ta sama podlouhlá okrouhlost. Obvod vnitřních náspů obnáší as 72 sáhů. Hrad má

něco přes 3 sáhy šířky a 5 sáhů délky a je též obdlouhlý, než to připomenouti sluší, že jde směrem od severu k jihu. Porostlý je dubem a bujným pažitem. Ačkoli forma náspů i sám ten hrad nápadné jsou, přece by nebylo nikomu napadlo, co onen hrad vlastně je, kdyby nebylo chtivosti lidské. Obyčejně věří lid, že jsou pod každým starým hradem poklady skryty, a tak si to i o Děvínu lidé povídají. — Několik odvážlivců umluvilo se, že budou tam kopati, což i vskutku udělali. R. 1845 zarazili jako havíři celou štolu a skoro na 30 sáhů hluboko do hradu kopali, až přišli doprostředka pod samý dvůr a v klenutí as 4' vysokém se octnuli. Já tam byl r. 1847 a ti slidičové byli se mnou nahoře; vešel jsem do štoly s nimi, kdež mne náramný puch zarážel, jako od mrtviny. Klenutí to je z kamene vápencového na tři vrstvy stavěno, který pěkně soustředně poukládán není maltou vázán, nýbrž jen zemí zasypán. I ptal jsem se těch mužů, co tehdáž našli, a tu mi vypravovali, jak se v naději své zmýlili. V klenbě té našli čtyřúhlový kámen, pod ním popel a kosti; mimo to leželo tam as dvacet kusů zlatých peněz, zlatý had tloušťky husího brka, granáty, jakési zelené kaménky, provrtané k navlečení, vlna, kotvice a kříž, kterýž dle jejich vypočtení takto vypadal: †. Ty zlaté věci a granáty byly tuze od rezu chyceny. Já bych jim to ani nebyl věřil, ale oni mi velmi mrzutě si žalovali, že jim všecko královský fiskus, dověděv se o tom, vzal a že jim dal malou náhradu.

O původu Děvína ani pohádky; přehlídl jsem všechny spisy v miškoveckém archivu, kde bych se čeho dopídl, ale o Děvínu jsem nic nenašel, jen o Ďuru, Miškovci a Teplici. Nejstarší zmínku o tomto okolí našel jsem u „Anonyma Belae regis notaria“ tuto: *Ibi etiam dux Arpad dedit Bungerec patri Borsu terram magnam, a fluvio Tapolucca* (nynější Hejř potok, který z teplické kou-

pele vytéká a doposud i „tapolcai víz“ — teplická voda — se zove) *usque ad fluvium Sonyou* (Slaná, Šajava), *qui nunc vocatur Miskoucy* (Miškovce), *et dedit ei castrum, quod dicitur Geuru* (Győr, nynější Diósgyőr, hodinu cesty vzdálí od Miškovce), *et illud castrum filius eius Borsu, cum suo castro, quod dicitur Boscod, unum fecit comitatum.*

Jestli tomuto možno věriti, tedy obydlení těchto krajů již do dávné předmaďarské doby patří, nebo by se ani Teplice ani Miškovce, Slaná a Ďur nevzpomínaly. Možná, an Děvín jen as hodinu od Teplice vzdálen jest, že též Bungerovi náležel.

Ku konci 13. století (1281) Štěpán, z krve rodiny Ákos zvané, vládnul Miškovcem. Tento vystavěl dióšďurský a szentlélecký klášter⁶; možná že také vystavěl avašský kostel v Miškovci. — V 14. století se Miškovce do rukou Sécich (Széchy) z rodiny Bolug dostal. R. 1325 drželi ho Petr a Dénes Séci. Z listiny jedné od krále Ludvíka I. r. 1364 viděti, že tehdaž Aranyos i Malý Ďur patřily k Miškovci, avšak r. 1368 Miškovce pod Dióšďur příslušel; snad že Velký Ludvík na výměnu ho zastavil. R. 1519 Bot Ondřej bán a po něm jeho vdova v záloze drželi Miškovce. Od této ho Marie, žena Ludvíka II., vyměnila a v dióšďurském hradě přebývala.

Po muháčské bitvě se Miškovce do moci Zápolského dostal a ten jej daroval Sigmundovi Balassovi. Tohoto vdova, Borbála Fancsi, panství ěurské spolu i s Miškovcem Ferdinandu I. testamentaliter poručila. Tak se dostalo do moci královské, až je Maxmilián r. 1564 Gabrielovi Perényimu poznovu za 63 000 uher. zl. zastavil. Po jeho smrti padlo na Gúthi Ország Honu. Tato byvši bez

⁶ Klášter sv. Ducha (Szent-Lélek) stával na jednom vrchu vysokého Buku (pohoří) a posud je viděti značné jeho zříceniny.

děti poručila je sestře Borbále, za Františka Töröka vdané, která měla několik dcer. Po ní drželi panství: Štěpán Homonay Druget, Nyári, Vesselényi Štěpán, Jan Kemény, František Rákóczi, Chermelek, Bosányovci a j. Konečně r. 1702 od Samuele, syna Samuele z Nyári, z Borbály Hallerové zrozeného, advokát Jan Dvornikovich pro král. komoru celé panství vyvadil, od kteréhož času je až dosud král. komora v držení má.

Z těchto zápisků nevysvítá jen to, že Děvín, patřiv buď k Teplici, buď k Ďuru neb Miškovci, jedněch s nimi pánů míval, že ale bezpochyby neobydlený byl, jako dosavad je. Že Slované v okolí tom přebývali, patrno z názvů čistě slovanských: Česká dolina, Teplice, Malý Tokaj (od toku?), *Sajó-Lada*, Dubicsány, Kaza (zkáza?) a j. V Görömbölyu, v Hamrech oddávna Slováci přebývají, v Staré Hutě, jak sami říkají, od paměti světa; v Latoru a Močoliaši usadili prý se ale Slováci teprv od 50 let. Pověst lidu praví, že na Děvíně a na Halomváru (viz o něm dále) *poludnice přebývaly a že si prý házely z Děvínu na Halomčili Chlum loptu* (lopta, bóka, míč). Pravilo se mi, že na Avasi, vrchu nad Miškovcem, též takový hrad stával; já Avasi ohledal, to však nejsou takové náspy, je ale z Avase nejkrásnější vyhlídka na Děvín; též jest domněnka, že sloužil k vojenským potřebám, jmenovitě husitům. Tomu všemu odporuje položení vrchu k okolní krajině, vzdálenost vody, okrouhlá forma násypů, kdežto husité obyčejně náspy do úhlů stavěli, jak to vidět u Vadny, a pak i to, že by si nebyli zbytečně tak nákladných násypů vystavěli, neboť se nemýlím, pravím-li, že na tyto náspy 10 000 kubických sáhů země naveženo. Prst na prostranství v hradě leží zvýší lokte, sypká a černá, to a síla dubů tam rostoucích ukazuje na starší dobu Děvína. Na pravdu není tu žádných důkazů, zde platí jen domnění. Mohlo se tu kdys obětovat některé bohyni, načež by poukazo-

vala pověst lidu o poludnicech a samo jméno Děvín? Když podobu náspů, směr východozápadní, okrouhlost, že západní část zvýšená a že zdi není, povážím a to srovnám s formou chlumů potiských, s Pokoradzou, Latorem, Španím Polem, Nitrou a jinými, mám za to, že je Děvín prastará *slovenská mohyla*, což i klenba pod dvorem hradu a vykopaný v ní popel, kosti a ostatní věci dokazují.

Halomvár (maď. doslovně *Chlumní hrad*). Dívající se s Děvína na jihovýchod k Jagru, pozorujeme oddělený od Buka vrch a od toho vrchu vysokou výšinu na východ se klonící; na této výšině strmí Halomvár. Od Děvína je vzdálen 1¹/₂ hod. cesty; od Malého Ďura dělí ho jen úzká dolinka *Birákréti* zvaná, která se kolem severního boku jeho táhne k Harsányi, kde se s dolinou haršáňskou stýká. S té strany je Halom velmi strmý, ale k východu dolů se rychle snižuje a v rovině ztrácí, dílem poorán, dílem les, dílem mokřina beze stromů, kde se nalézá vzácný *Ranunculus nodiflorus*. Tato část jmenuje se Halomlaposta a odtud se jde na hrad. Složení náspů je všecko stejné s Děvínem, jenže je menší, obvod ohradí obnáší asi 300 sáhů. Sám hrad záleží z prsti, hlíny, písku a červeného kamene. Tam však ještě nikdo nezkoumal. Mezi hradbami rostou duby a na jižním svahu nachází se *Aster amellus*, *Amygdalus nana* a *Orobus albus*, jinde tam nerostoucí.

Od Halomlaposty na jih je strmý lesnatý vrch *Kékkötő* (Modrý) zván a pod ním dědina *Geszt*, od *Gesztu* 2 hod. vzdálí dědina *Sály*. Dolinu *Birákréti* mezi Halomem a Ďurem přetéká potůček *Remetefolgása*, pole k Ďuru se táhnoucí zove se *Hintosmező* a menší dolinka jedna *Melek*. V Meleku je louka zvaná *Tótkútjarek* (Slovenská studánka), ač tam již studánky není. K západu pod samým Halomem je slovenská dědina *Močoliaš* (od močálu), od

Maďarů *Pojď sem* přezvaná. Nedávno, as od 50 let teprv, vznikla, snad spolu s Latorem. Odtud se rozprostírají polohy až k Latoru.

Lator je od Malého Ďura as $1\frac{1}{2}$ hod. cesty vzdálen a leží u kořene vrchu Kecete zvaného, v hluboké kotlině, která též trojúhelník tvoří. Čára od západu k severu se táhnoucí je rovná, úbočí její jsou strmé, shora až do doliny křovím zarostlé. Západní úhel je tak snížen, že vysokost jeho jen as 70 sáhů obnáší; západní čára k východu běžící, z počátku strmá, křovím zarostlá, náhle se mění v ozrutná skaliska, které až do 100 sáhů výše vystupují a až k samé dolině se kloní. Délka té čáry obnáší 172 sáhů. Bok od severu k východu volno se sklání. Obvod celého prostoru činí 412 sáhů. V kotlině samé je malá návršina, 15 dlouhá a 6 sáhů široká, od úhlu západního as 20 sáhů vzdálená. Proti ní vodorovně je druhé návrší 12 sáhů dlouhé, 6 sáhů široké, od severního úhlu 100 sáhů vzdálené. Prostor kotliny obehnaný náspy $1\frac{1}{2}$ sáhu zvýší, náspy ty jsou na straně severovýchodní vyzděny. Kde se čáry západní a severní sbíhají, vybíhá kotlina v úzký, 52 sáhů dlouhý chvost, který se k východu zatáčí. S obou stran skoro kolmo vzhůru vysoké skaliny se vypínají a západní strana strmě do doliny padá. Prostor mezi skalinami je někde 1 sáh a nejvýše 3 sáhy široký. Ku konci náhle dolů spadá a naproti němu je kulatý vršek zděnými hradbami obtočený. Při vrchu je zeď do kulata stavěná, as 3 sáhy vysoká, snad věž, bašta či co někdy bylo. Hradba dolejší i horní zeď jsou na jižní straně otevřeny, právě naproti východu ze skalního prosmyku. V prohlubíně, která je mezi skalinami, od kotliny vybíhající, a mezi oným kulatým vrškem, na němž ona bašta stojí, viděti je posud kusy zdí, a bezpochyby že tam byly spojeny. Vršek ten kulatý, jehož kořen až po dědinu Lator zasahuje, s jedné strany potokem Vízfótt a s druhé strany cestou je otočen.

Potok Vízfótt vytéká ze sedmi studniček, které se v západním úhlu pod vrchem Kecetem ze země prýští nad kotlinou ve výšce asi 70 sáhů. Cesta na severovýchodní straně vede od Ďura do dědiny Latoru a od té odděluje se jedna krátká, ale velmi strmá a již zcela zastaralá, která vede do samého hradu dolů.

Při první návršíně v kotlině v severním úhlu jsou náspy rozkopány; tam vydobýly se popelnice, ale ovšem z neopatrnosti se potloukly. Kopalo se ještě výše, než celé popelnice nevydobyli; střepů ale tam leží všude dosti. Mimo to našel tam farář ze Sály, kamž Lator kostelem patří, zlatý peníz s nápisem *Caesar Augustus*, a v samém hradu nalezen byl pancíř a peníze velikosti dlaně.

Dědina Lator počítá asi 30 domků a je čistě slovenská; stojí teprv asi od 50 let. Historického neví se o Latoru ničehož, jen mezi obyvateli v Sály se povídá, že na Latoru Čechové byli a v skalínách že se proti nepříteli zata-rasili.

Majorvár leží v té samé úzké dolině co Malý Ďur. Od Malého Ďura na jih se ustavičně jde dolinou až k patě příkrého vrchu, na němž Majorvár stojí. Jako Halomvár, Děvín, má i Majorvár onu podlouhlou formu, má též ohradu a náspy, ale je mnohem menší než ony, máje jen 120 sáhů v objemu, a jde směrem od západu k východu. Na západ je velmi strmý a skalnatý. Hradiště uprostřed je prohlubené, stromovím a chrastím zarostlé, ale o zdech žádné památky. Na západní straně nad Majorvárem strmí vrch zvaný *Kis-Dobrák* (Malý Dobrák). O Majorváru se též povídá, že ho Čechové vystavěli a že v něm jeden z Jiskrových soubojovníků přebýval. Více se o něm neví. O *Kecskeváru*, *Somváru* a *Hársasu*, ježto všechny tři na vysokých vrších v chotáru maloďurském stojí, též historie mlčí. Na posledních třech jsem ale nebyl.

Dolnozemske chlomy

Na nížinách uherských množství chlumu se nalézají, od Maďarů *halmok* zvaných. Nejvíce jich mezi řekami Tisou a Dunajem, Tisou a Kőrösem (slov. *Karasa*). Tak od Tiszafüredu až po Mindszent, kde Kőrös do Tisy padá, 14 chlumu se nalézají. Některé z nich svá vlastní jména mají; tak se chlomy u Földváru zovou Barta a Földvárihalmok; nedaleko Kúnhegyesa Garahalom, výše něho Török a níže Ketteshalom, při Csibakháze Egyeshalom, Sidóhalom, Kenyérvárihalom. Ostatní jsou u Örvényu, kdež má jeden jméno dědiny, Örvényhalom, na pustině Szent-György (Svatojiřské) a u Szent-Miklóse. Dva chlomy jsou na pustině Sakaltašské.

Korabinský naznačil ve svém díle Geographisch-historisches Wörterbuch, str. 646, o chlumech u Szarvase následující:

„Tak řečené *halom*, *halmok* jsou v okolí Szarvase (v Bíkešské stolici) pamětihodné. Jsou zčásti přirozené, zčásti uměle nasypané, homolovité a o něco větší než chlum u Hainburka nedaleko Vídně. Počet oněch chlumu obnáší několik set a některé mají svá vlastní jména.“

Dorner ve své „Topografisch-naturhistorische Beschreibung des Banats, Pressburg 1839“ pod článkem Die banatischen Sandhügel takto píše:

„Poříčím Karasu (Kőrös) rozkládá se rovina asi 7 mil velká, větším dílem sytkým pískem pokrytá. Na této rovině viděti množství chlumu, od Valachů *bielo brda* zvané. Od Palanky až výše Karlsdorfu takměř v stejném rozestavení vynikají; směr jejich jde od jihovýchodu na severozápad. V polích alibunárských se ztrácejí. Tyto tak rozsáhlé chlomy skládají se z písku, jsou dílem holé, dílem travou porostlé, některé i lesem. Uvnitř těchto chlumu nalézají se kosti zvířecí, volů, jelenů, mezi těmi in-

krustované šulky jedlové a smrkové, trupele z lip, z buků a železné i měděné střely, ježto starobylost pískových vrstev podivuhodně označují.“

Aradské chlummy (viz Perecsényi Nagy László v Tudom. Gyűjt.). Na aradských chlumech zdaleka viděti, že jsou uměle dělány. Tamější lidé jmenují je *tureckými* a *tatarskými*. Mají také ale mimo to svoje vlastní jména, na př. *Vér, Csauz, Kátár, Leél, Halga, Csörsz* a j. Mnoho romantického si lid o nich bájí.

Vzhledem původu jejich platí tam mínění, že jsou trojí: *chotárské, strážní a hřbitovní chlummy* čili *mohyly*.

Již Anonymus vzpomíná, že Arpád chotárem naznačil vybojovanou krajinu; možná tedy, že v dolejších rovinách, kde ani potoků ani vrchů a dolin, ani kamene k naznačení mezi není, ze země je nasypali. Takové jsou *Iratos, Lölköház, Bankuta, Kakuc, Kamara* a jiných více. V uherských starých listinách se *cumuli regii* nazývají.

Strážní čili tak zvané tatarské, turecké chlummy nalézají se v Pešťanské, Stolnobělehradské stolici, u Gyuly a jinde.

Palatinalia iudicia až po Matyáše krále se na *chlumech* odbývala; ty chlummy zovou podnes *Bíróhalom*. V Novohradské stolici je nalezněš okolo Mohory, Romhánye a jinde.

Hřbitovní chlummy povstaly pohřbením velkých mužů, vůdců bitev. Anonymus, Koza a Thurócz o nich praví, že jsou nasypány *pagano more*. Takových chlumů se mnoho nalézá v Bělehradské stolici, v Batajském chotáru a v okolí jeho, kdežto Ethel nad Římany zvítězil. V chlumech těch nalézají se lidské a koňské kosti a podnes se jich tam sto nalézá. To samé značí chlummy orodské a chlum *dombedházský*.

Před několika lety dal pan Draskóczy, fiškál v Nyíregyháze (v Sabolčské stolici), jeden z tamějších chlumů do polovice rozkopati, a tu uvnitř mohyly přišli na mnohé

vodorovné oddělení a komůrky, v nichž *popelnice* stály. V *popelnicích* našli *popel* a *ptačí kosti*. Chlum ten a mnohé jemu podobné jsou prostřední vysokosti a mají směr od západu na východ. Vrch je homolovitý, západní bok spadá kolmo dolů jako useknutý, východní se pomalu dolů níží, až s rovinou splývá.

Když před několika lety na slovo vzatý ruský učenec a zpytatel starožitností prof. Srezněvský po Slovensku cestoval, vyjádřil se o níredházkých chlumech a jim podobných, že se zcela podobají chlům na rovinách ruských, s tím jen rozdílem, že ruské chlomy čelem na východ strmí a že jsou vyšší než níredházké. Jakkoli úsudky o těchto chlumech velmi rozličné jsou, já srovnávaje podobnost níredházkých chlům s ruskými mohylami a bera do úvahy i to, že v níredházkém chlumu *popelnice*, *zvířecí kosti*, *peníze*, *trupele z lip* a *buků* se našly, mám za to, že nejen ten jeden níredházký, ale množství jiných podobou a položením mu podobných chlům nic jiného nejsou nežli *mohyly*.

Kterého národu *popel* v nich skryt odpočívá, to ovšem těžko určit, ale dalo by se vysvětliti otevřením více chlům na rozličných místech se nalézajících. Bohužel že je málo u nás těch, kteří by se o takové věci starali a si jich všímali. Kdo by vůli měl, tomu překážejí okolnosti. Tudy stává se, že mnoho krásných a důležitých pamětností nazmar přichází aneb v skrytosti ležeti zůstává. Jest u nás velký poklad starožitností a bylo by velmi přáti, aby se našel i u nás muž, který by ho k prospěchu našemu vyčerpati znal.